

Адзіны ў свеце (прыватны!) Музей мініяцюрнай кнігі размясціўся ў сталіцы Азербайджана, у самым сэрцы Баку — гістарычным Ічэры Шэхер. Яго стваральніца — заслужаны работнік культуры Азербайджана Зарыфа Салахава, — збірала сваю калекцыю 28 гадоў, у ёй цяпер 6,5 тысячы кніг з 64 краін! Трапіўшы ў музей, адчуваеш сябе падарожнікам па свеце. Зарыфа Тэймураўна — чалавек надзвычай энергічны, пабывала са сваёй калекцыяй у многіх краінах блізкага і далёкага замежжа. І ў нашу Нацыянальную бібліятэку Беларусі на выстаўку "Азербайджан, Беларусь і сусветныя класікі ў мініяцюрнай кнізе" спадарыня Зарыфа прывезла найкаштоўнейшае з калекцыі — больш як 400 кніг.

Сусветная класіка ў міні-кнізе

Услед за вядомымі калекцыянерамі, якія жыццё аддалі збіральніцтву міні-кніг, падчас сустрэчы з Зарыфай дзіўлюся: як за такі кароткі тэрмін удалося сабраць насамрэч незлічоную колькасць кніг? І на сённяшні дзень такія поўныя калекцыі — сенсацыя. А пачалося, як ведаю, усё з адной-адзінай "малюткі", якую купіла калісьці за вялікія грошы — за 23 савецкія рублі. Гэта было выданне баек І. Крылова — датаванае 1837 годам! Захапілася. І захацелася павялічыць збор такіх незвычайных выданняў. У той далёкі час, перайшоўшы з партыйнай працы ў таварыства кнігалюбаў, пачала па крупіцах збіраць сваю калекцыю. Цяпер яна тлумачыць: у многім збіраць кнігі дапамагаў арганізаваны ёю клуб творчых сустрэч. Людзі, якія прыходзяць на сустрэчы, ведаючы захапленне Зарыфы, і цяпер прыносяць у дарунак міні-выданні, часам вельмі рэдкія!

А адкуль жа, пытаюся, само захапленне кнігаю? І чую ў адказ гісторыю жанчыны пра яе

ў той час зачытваліся Дастаеўскім, Талстым, Тургеневым. Захапляліся паэзіяй Някрасава. Усё ведалі на памяць! А цяпер прыходзяць у музей вучні, я прашу назваць нашых класікаў — не могуць! Не ведаюць! На жаль, цікавасць да кнігі падае...

У размове нашай — невяліч-

Наступны раздзел уражае яшчэ адным выдавецкім вынаходніцтвам. Аказваецца, для міні-кніг існуюць міні-палічкі! Яны выстаўлены тут жа, разам з кнігамі. На іх размясціліся 40 тамоў У.Шэкспіра — поўны збор твораў памерам 33x40мм. Сустрэкаем 13 кніг з серыі "Сусветная класіка" (1903 год). У ёй ёсць нават І. Тургенеў, яго апавяданне "Му-Му". Вока выходзіла з агульнага стосу 10 тамоў "Дэкамерона"...

Наступны тэматычны кірунак — музычны, у адной з міні-кніг сабраныя ўсе песні ансамбля "Бітлз". А яшчэ — выказванні вялікіх пра кнігі і літаратуру: Артур Конан Дойл, Агата Крысці, Антуан дэ Сент-Экзюперы, Аскар Уайльд, Алімпійская клятва на 7 мовах — 3,5x3,5 мм.

— Перад вайной выдавалі дзіцячыя кнігі шматмільённымі тыражамі, кнігі, заўважце, каштавалі 10 капеек! — працягвае падарожжа па краіне кніжных мініяцюр Зарыфа Салахава.

— "Красная Шапочка", "Муха-цоколуха", "Мойдодыр", "У мяня зазвоніў тэлефон" ... Сярод дзіцячых кніг — і ваш Янка Купала: "Маленькі лётчык". Дэтыздат ЦК ВЛКСМ, 1938 год.

— Якой жа паўстае Беларусь у калекцыі міні-кніг?

— У мяне ёсць Якуб Колас, Янка Купала, шмат іншых выданняў, і сучасных таксама. Амаль усё, што выстаўлена ў вашай Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, у мяне ёсць. Толькі няма выданняў XVII — XVIII стст. Нейкія важныя этапы ў літаратуры і мастацтве Беларусі знайшлі адлюстраванне ў гэтых кнігах. Я ў свой час падтрымлівала сувязі з беларускім таварыствам кнігалюбаў — мы ўвесь час мяняліся экзэмплярамі. І першае, што я зрабіла, прыехаўшы ў Беларусь цяпер — купіла кнігі.

— На жаль, беручыся за міні-кнігу, можам выдаць максімум экзэмпляраў сто.

— Але ў вашай калекцыі — і кнігі, якія выдаваліся нават у Мюнхене. Маеце калег-агнадумцаў ва ўсім свеце?

— Так, і ў Мюнхене, і ў Лейпцыгу. Нядаўна была ў Лондане

жыццё, слухаю — і быццам даведваюся гісторыю краіны, якая была нам суседкай — па Саюзу Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Памяць Зарыфы, гартаючы гады, не забываецца на дэталі: у гэтым асаблівасць жаночай псіхалогіі, дзе не бывае драбязы, усё мае свой сэнс.

— Любоў да кнігі з чаго пачалася? У 1937 годзе нашага бацьку арыштавалі. Мне тады было 5 гадоў і 8 месяцаў. Сястры малодшай было два месяцы, а братам маім — 11, 10 і 9 гадоў. Маці была неадукаваная. І ўсё, што мы атрымалі, мы атрымалі праз кнігі. Старэйшы брат быў запісаны ў бібліятэку, ён браў кнігі, і мы іх па чарзе ўсе чыталі.

— А хатняя бібліятэка?

— Тады мы жылі ў галечы. Памятаю, калі вучылася ў школе ў 7-м класе, настаўнік рускай мовы і літаратуры раздаў усім паштоўкі і прапанаваў напісаць па ілюстрацыях на іх невялічкія нататкі. Я напісала, як мне бачыўся той пейзаж, які быў намаляваны, і настаўнік сказаў: самы лепшы аповед быў мой. Чым не першая створаная мною міні-кніга? Побач са мной вучыліся і дзеці з заможных сем'яў, у хатах якіх былі вялізныя бібліятэкі. Дагэтуль памятаю рускую дзяўчынку, яе бацька служыў у Чырванасцяжнай Каспійскай флатыліі — нейкага высокага рангу. Яна запрашала мяне да сябе дадому і дазваляла чытаць кнігі. Нават зараз помню гэты дом. Я атрымлівала няроўныя адзнакі па рускай мове і літаратуры. Дыктоўкі і сачыненні ў мяне атрымліваліся на пяць, а граматыка ледзьве цягнула на тройку. І мне ставілі чацвёркі і там, і там. Усё ішло ад зоркавай памяці, я запамінала, як пісаліся і якія знакі прыпынку ставіліся ў кнігах. І інтуітыўна здагадвалася, што патрэбна ў маім тэксце, які пішу. А памучачыць не магла! А пасля педвучылішча я паступіла на літаратурны факультэт інстытута рускай мовы і літаратуры імя Мірзы Фаталі Ахундава. Там быў спецыяльны курс рускай мовы і літаратуры XIX ст. Мы

какая паўза. Прыкмятаю: кожная сустрэча з чалавекам, які прыежджае з іншай краіны, пераконвае ў яго арганічнай знітанасці з тым краем, дзе ўмацаваліся яго карані, адкуль ідзе яго род, з гісторыяй і культурай яго народа. Калі ж яшчэ чалавек гэты — асоба, то гісторыя яго жыцця тэціца на канве гісторыі сваім, адметна-непаўторным колерам. На адкрыцці выставы Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Азербайджанскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Алі Тэймур аглы Нагіёў, гаворачы пра літаратуру, найперш сваю, якой не менш, як 500 гадоў, згадаў старадаўнюю азербайджанскую мудрасць: "Хто ўзвысіць пану слова, сваю пану ўзніме". І яшчэ: "Чытай кнігі сур'ёзныя — астатняе кніга зробіць сама".

У кнізе-мініяцюры — незвычайная форма адлюстравання жыцця. Яны па-асобаму ўздзейнічаюць на пачуцці чытачоў, але найперш ураджаюць менавіта зместам: з улікам надзвычай эканомнага фармату кнігі-мініяцюры, у ёй ад самага пачатку друкаваліся самыя каштоўныя словы — найбольш патрэбныя чалавеку (гэтакі кішэжны нататнічак!).

— Спадарыня Зарыфа, калі аглядаеш вашу калекцыю, складаецца такое ўражанне, што ў нашай краіне вельмі моцная паліграфічная і выдавецкая база. Мініяцюры — гэта ж шэдэўры, цуды паліграфічнай вытворчасці!

— Вось у 1981 годзе, калі я перайшла ў таварыства кнігалюбаў, амаль ва ўсіх саюзных рэспубліках таварыствы мелі друкарні. А мы не мелі. І мы звярнуліся да кіраўніцтва, нам дазволілі — я стварыла яе, друкарню!

— Іншымі словамі, вы сталі выдаўцом?

— Так. Таварыствы кнігалюбаў яшчэ ў савецкія часы мелі выдавецкія правы. А цяпер — швейных нітак для мініяцюрных кніг няма. Вось вядзём перамовы з Германіяй. Вы верыце, што гэтыя кнігі шыюцца ўручную?

— І таму — невялічкія тыражы і унікальнасць выданняў?

На Міжнародным кніжным кірмашы, прадстаўляла Вялікабрытанію ў мініяцюрнай кнізе. Там я пазнаёмілася з выдавецтвам міні-кніг у Лейпцыгу. Яны мне далі свой каталог. І вось днямі я атрымала ад іх 89 кніг, дзве з іх — унікальныя — гэта творы Дзікенса і Рабле. Мне зрабілі 50-працэнтную скідку — толькі з-за таго, што гэтыя кнігі будуць у маім музеі.

Аглядаючы міні-музей, прадстаўлены на выстаўцы ў Мінску, разумееш: клопаты выдаўцоў — аднолькавыя ў розных кутках нашай агульнай зямлі: захаваць для нашчадкаў самае каштоўнае, што здабыло чалавецтва.

Кнігі згрупаваныя па раздзелах. Тут і унікальныя выданні. Сярод рэдкіх кніг — "Гісторыя Англіі ў ілюстрацыях" (1815 года выдання); кнігі 2х2 мм, выдадзеныя ў Токіо: у кожнай кнізе — 16 старонак, на кожнай старонцы — ад пяцідзесяці да ста знакаў, адна са старонак — абавязкова ілюстраваная; "Басні" Ляфонтэна (Парыж, 1850 год).

Прадстаўлена азербайджанская класіка: Хагані, Нізамі. З іншага боку — біяграфія Кара Караева, любімага вучня Ша-стаковіча, пра маэстра вакала, бацьку спевака Бюль-Бюль Аглы (кніга пра яго выдадзена Зарыфай), "Усходняя паэма" Ахундава, прысвечаная смерці А. Пушкіна.

Асобны стэнд — рэлігійная літаратура. Каран — выданне XVII ст., для яго захоўвання маецца нават скураны мяшчак. Евангелле ў 4-х кнігах 1907 года выдання. Малітва "Ойча наш" на трох мовах. Расійская класіка: М. Лермантаў, А. Пушкін. Нават ёсць прыжыццёвае выданне "Яўгена Анегіна" (1837 год). І асобна — пісьмо Анегіна Таццяне і Таццяны — Анегіну. "Хамелеон" А. Чэхова на рускай і англійскай мовах.

Кнігі цікавага фармату: прыкладам, у выглядзе завушніц — гэта ілюстраваныя "Пословицы и поговорки" на рускай і англійскай мовах. Нямецкі алфавіт у мініяцюры 4х2,9 мм.

На 215 долараў!

Нацыянальная бібліятэка Беларусі поруч з выстаўкай міні-кніг з Баку, прадставіла таксама і сваю цікавую калекцыю. У яе складзе — мініяцюрныя выданні XVII ст. знакамітых Эльзевіраў, у час якіх выданне мініяцюрнай кнігі ў Еўропе дасягнула сапраўднага росквіту. У фондзе нашай галоўнай скарбніцы — тры беларускія мініяцюрныя выданні першай паловы XX ст. — кнігі, выдадзеныя ў Гомелі ў 1930 г., у Мінску ў 1932 г., у Баранавічах у 1948 г. Другая палова XX стагоддзя прадстаўлена лепшымі творами мастацкай літаратуры. Што да ўласна беларускіх міні-выданняў, то першае з іх, лічаць даследчыкі, было створана ў 1833 годзе. Але на жаль, менавіта першай мініяцюрнай беларускай кнігі, якая была зусім невялікіх памераў, няма ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі — яна захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы. Але галоўнае, каб яна захавалася для нашчадкаў — падсумоўваюць даследчыкі.

— Спадарыня Зарыфа, якія ў вас уражанні ад Беларусі?

— Выдатнейшыя. Чысціня, шырыня, зеляніна. Спакойны, дабралюбны народ. А Нацыянальная бібліятэка Беларусі мяне проста ашаламіла! Буду ўсім расказваць і прапагандаваць вашу скарбніцу.

— А беларусы дзівяцца вашай калекцыі, вашай улюбёнасці ў кнігу і падкрэсліваюць незвычайную энергічнасць вашага характару.

— Я і сама не ведаю, адкуль сілы бяруцца. Я па гараскопе — Вадаліў і Малпа. Малпа — гэта непрадказваемыя геніі, а Вадалівы — мюзі будучага.

Мая суразмоўца прыемна ўсміхаецца і развітваецца: "Да сустрэчы ў музеі ў Баку!"

Ірына ТУЛУПАВА

На здымку: Зарыфа Салахава прадстаўляе сваю калекцыю ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.